

DOSSIER

Voedselzekerheid, een puzzel met vele stukjes

Voedselzekerheid is niet langer enkel een probleem van lageloonlanden. Ook hogeloonlanden maken zich zorgen. Na twee jaar van publiek debat stemden de Zwitsers tijdens een volksraadpleging met grote meerderheid in om voedselzekerheid op te nemen in de grondwet. Het rijkste land ter wereld maakt zich blijkbaar

zorgen om zijn gevulde tafel. De Verenigde Naties (VN) wil tegen 2030 honger uit de wereld helpen. Voedselzekerheid is meer dan honger vermijden, ook ondervoeding en voedingstekorten (malnutrition), onder- en overgewicht (obesitas) vallen voortaan onder het begrip 'voedselzekerheid'.

© UNESCO BIOSPHEREENTLEBUCH

VOEDSELZEKERHEID IS MEER DAN BROOD VOOR MORGENVROEG

Een dossier over honger en voedselzekerheid begin je normaal gezien niet met een besneeuwd berglandschap maar met beelden uit Afrika, van uitgedroogde grond, kale velden en ondervoede kinderen. Is het waanzin of verstand? Voedselzekerheid is niet vanzelfsprekend. Het gaat over meer dan landbouw, een brood en een broodautomaat. Er zijn meer puzzelstukjes in het spel. – Jacques Van Outryve

Waarom de waanzin het verstand versloeg? Ik heb geen idee. Maar wel een brood. Brood voor morgenvroeg. Het is een passage uit een lied van Bart Peeters. De zanger maakt zich zorgen over het wereldnieuws, maar geen zorgen over honger. Het brood komt immers uit de automaat. Waarom zien wij vandaag honger eerder als uitzondering dan als normaal? De geschiedenis toont nochtans aan dat honger eerder de regel is dan uitzondering.

De landbouw zit niet verlegen om dure woorden en begrippen. Vaak gaat het om containerwoorden en -begrippen die ruim geïnterpreteerd kunnen en mogen worden en van het voordeel genieten dat er kan worden gedebatteerd. Landbouw en voeding zijn geen zwart-witverhalen omdat ze zo complex zijn en vanuit verschillende hoeken kunnen bekeken worden. Er zijn verschillende begrippen zoals voedselzekerheid, voedselveiligheid, voedselkwaliteit, gezonde voeding

en nu ook voedselintegriteit. Voeg daar nog voedselsoevereiniteit en het recht op voeding aan toe. Het zijn recente begrippen waartussen vage grenzen liggen, getuige het feit dat in de Duitse en Franse taal amper of geen onderscheid wordt gemaakt tussen 'voedselzekerheid' en 'voedselveiligheid'. Beide begrippen staan niet los van elkaar. Dat hebben de Fransen en Duitsers goed begrepen. Genoeg voedsel betekent ook dat het beschikbare voedsel veilig moet zijn. Voedselkwaliteit

houdt ook voedselveiligheid in. Kwaliteit heeft voornamelijk met gebruik te maken. Een definitie van voedselkwaliteit is *fitness to use* of geschiktheid voor een welbepaald gebruik. Van eenzelfde product kunnen immers verschillende kwaliteiten op de markt worden aangeboden afhankelijk van het gebruik, bijvoorbeeld gebruik voor de verse markt of voor verwerking, voor de lokale markt of voor de export. Gezonde voeding heeft dan weer helemaal met beschikbaarheid en gebruik van voeding te maken. Onthoud het begrip 'gebruik', want dat zal later bij de problematiek inzake voedselzekerheid nog opduiken. Totaal nieuw is het begrip voedselintegriteit. Voedselkwaliteit gaat over de intrinsieke of innerlijke en uiterlijke kenmerken van landbouw- of voedingsproducten zelf zoals kleur, geur, vorm, smaak, bewaring. Bij voedselintegriteit komen daar ook nog eens de extrinsieke waarden en kenmerken bij. Die slaan op het productieproces en zijn

.....
Landbouw en voeding zijn geen zwart-witverhalen.

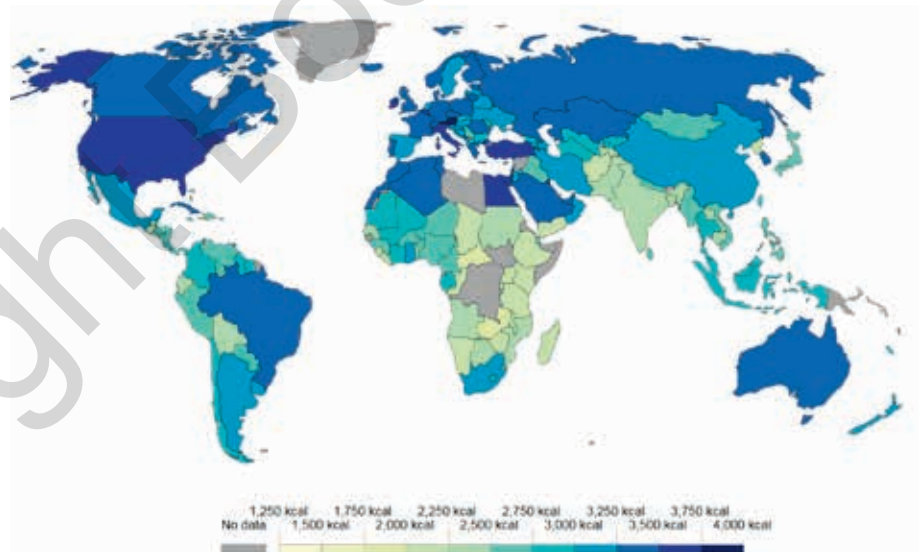
omgeving en zijn niet aan het product te zien. Zij hebben te maken met duurzaamheid, dierenwelzijn, eerlijke handel, sociale en economische productieomstandigheden. Onderaan de piramide van ons begrip-lijstje staat voedselzekerheid. Zonder voedselzekerheid is er geen sprake van voedselveiligheid, zonder voedselveiligheid is er geen sprake van voedselkwaliteit, kwaliteit is nodig voor gezonde voeding enzovoort. Omgekeerd, en korter door de bocht, zullen we ons slechts zorgen maken over voedselintegriteit wanneer aan de voorgaande voedselbegrippen is voldaan. "Mensen in megasteden in lageloonlanden die honger hebben, maken zich geen zorgen over dierenwelzijn", zei Hans Dreyer van de FAO, de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (VN), op de persconferentie naar aanleiding van de Zwitserse volksraadpleging over voedselzekerheid. Dreyer kwam met slecht nieuws. Na tien jaar van daling is de honger in de wereld opnieuw gestegen. 815 miljoen mensen of 11% van de wereldbevolking is ondervoed. Op de alge-

mene vergadering van de VN in 2015 keurden 193 landen nochtans de 'Agenda 2030' voor Duurzame Ontwikkeling goed met zeventien duurzame ontwikkelingsdoelstellingen, afgekort SDG's (*sustainable development goals*). SDG 2 stelt dat tegen 2030 de honger in de wereld beëindigd moet zijn. Hans Dreyer noemde drie oorzaken van de hernieuwde toename van de honger: conflicten, klimaatverandering en extreme weersomstandigheden en trage economische groei met overheidsbesparingen in de sociale sector als gevolg.

Een generatie zonder honger

Er zijn jonge generaties van mensen die nooit grote honger hebben gekend, of het was omdat ze niet tijdig aan tafel kwamen opdagen. Nochtans moeten we niet verteruggaan in de geschiedenis om grote honger te zien. De hongerwinter van 1944-1945 staat nog in het geheugen van onze noorderburen gegrift. Naar schat-

lessen getrokken voor de landbouw en het landbouwbeleid in Nederland. Landbouwminister Sicco Mansholt bouwde een sterk stimulerend voedselbeleid uit dat later door de hele Europese Unie zou worden overgenomen. De Britten ondervonden in de oorlog hoe problematisch het is om voor hun voedselzekerheid afhankelijk te zijn van het buitenland. De Duitse onderzeeërs legden een cordon rond het Britse eiland en brachten de voedselschepen uit de Britse overzeese koloniën tot zinken. Het was een kwetsbaar punt in hun voedselsysteem. Na de brexit zullen de Britten opnieuw moeten kiezen waar zij hun voedsel vandaan halen. Zij worden immers niet langer verplicht zich op het Europese vasteland te bevoorraden. De zelfvoorzieningsgraad van het Verenigd Koninkrijk bedraagt amper 60%. Dat is vergelijkbaar met Zwitserland. Het VK kan lessen trekken uit het Zwitsers verhaal inzake voedselzekerheid.

Figuur 1 Dagelijkse beschikbaarheid van calorieën in kcal per persoon per dag. Gegevens houden geen rekening met de werkelijke consumptie en/of verliezen bij gebruik. Zij zeggen enkel iets over de beschikbaarheid. - Bron: ourworldindata.org 2013

ting kwamen 20.000 mensen om het leven. De voedselbevoorrading werd door de Duitsers stilgelegd als antwoord op een spoorwegstaking. De gas- en elektriciteitsaanvoer waren afgesloten. Het was een barre winter. Terwijl andere delen van Europa reeds bevrijd waren, bleef Nederland bezet. Pas in april 1945 stonden de Duitsers toe dat er vanuit Engeland en de VS voedsel boven Nederland werd gedropt. Dat nooit meer! Er werden

The Great Famine, 'de Grote Honger' die een eeuw voordien in Ierland plaatsvond als gevolg van de aardappelziekte en het zeer eenzijdige teeltplan dat de Ierse boeren door de Britten werd opgedrongen, kostte aan meer dan 250.000 mensen het leven. Wellicht zijn niet alle doden geteld. Miljoenen Ieren emigreerden naar Canada en de VS. De Ierse bevolking halveerde van 8 miljoen tot 4 miljoen mensen. Het is een schoolvoorbeeld van

DOSSIER Voedselzekerheid, een puzzel met vele stukjes

hoe honger grote migratiestromen op gang brengt die niet te stuiten zijn. We maken dit vandaag opnieuw mee. Mis-oogsten wereldwijd zijn niet alleen het gevolg van nieuwe ziektes en plagen, maar ook van conflicten, de klimaatverandering en extreme weersomstandigheden (El Niño en El Niña). Vooral een gebrek aan en de strijd om water liggen aan de oorsprong van meerdere conflicten, misoogsten en massale emigratie.

Ook het 'aren lezen' is bij de jongere generatie niet meer gekend. Het is een eeuwenoud recht van armen om na de graanoogst achtergebleven aren te verzamelen, ook 'lezen' genoemd. In het Belgisch Veldwetboek uit 1886 is 'aren lezen' nog steeds voorzien voor bejaarden, gebrekkigen, vrouwen en kinderen jonger dan twaalf jaar. Zij mogen van zonsopgang tot zonsondergang na de oogst aren lezen (enkel met de hand) en

'naharken' (knolgewassen) in niet-omheinde velden die gelegen zijn op het grondgebied van hun gemeente. Een moderne vorm om aan voedsel te geraken dat door anderen wordt achtergelaten of niet gebruikt, is 'containerduiken', gedumpte vervallen voedingsmiddelen worden uit afvalcontainers in de omgeving van voedingswinkels gehaald. Honger kennen jongeren enkel van het wereldnieuws als het al tot hun sociale media doordringt. Dat wil echter nog niet zeggen dat er hier geen problemen met voedselzekerheid. Door de FAO werd het begrip voedselzekerheid immers verruimd tot *food and nutrition security*, voedsel- en nutriëntenzekerheid. Meteen komen niet alleen honger en ondervoeding maar ook voedingstekorten (*malnutrition*) en overgewicht (*obesitas*) in beeld. Cijfers klinken dan heel wat gewichtiger. Naast de bijna 800 miljoen ondervoede mensen telt de wereld 500 miljoen mensen met overgewicht (*obesitas*) en 2 miljard mensen met voedingstekorten die aanleiding (kunnen) geven tot voedingsziektes.

De Famine Memorial in de haven van de Ierse hoofdstad Dublin verwijst naar de grote hongersnood van 1845-1850 en toont een Ierse familie op weg naar het schip dat hen naar Canada zal brengen. Deze aangrijpende beeldengroep van Rowan Gillespie werd in 1999 door de Canadese overheid geschonken aan de Ieren als eerbetoon en dank voor de vele Ierse migranten die hebben bijgedragen tot de opbouw van Canada.

Voedselzekerheid als uitzondering op de regel

We droegen reeds enkele puzzelstukjes van voedselzekerheid aan. Er zijn er meer. Peter Moser van het Zwitserse *Archiv für Agrargeschichte*, te vergelijken met het Centrum voor Agrarische Geschiedenis (CAG), zegt dat het begrip voedselzekerheid relatief nieuw is. "Het probleem is niet nieuw maar het begrip is nieuw. Mensen waren zich vroeger niet bewust van het feit dat er voedselzekerheid bestond. Zij hebben het nooit gekend."

Voedselzekerheid is een begrip dat pas sinds de negentiende eeuw in de Westerse wereld opgang maakte. Het was de uitzondering op de regel. Hongersnood was de regel en heeft miljoenen mensen gedood en doet dat vooral buiten de Westerse wereld om nog steeds. Het keerpunt in de negentiende eeuw kwam door het feit dat het begrip landbouwcrisis van inhoud veranderde. Sinds 1870-1880 waren niet lager voedseltekorten maar voedseloverschotten de oorzaak van crisis. Dat was niet meteen een probleem voor consumenten, maar wel voor producenten die er de brui aan geven waardoor consumenten uiteindelijk in de kou blijven staan en honger lijden. De basis van het overschottenprobleem lag bij de inzet van de stoommachine bij

transport. Sindsdien hangen we voor onze welvaart en voedselproductie af van steenkool en andere minerale grondstoffen. Globalisering kende een geheel nieuwe aanblik. Transport met stoomboten sloot aan land perfect aan op transport met stoomtreinen. Massale hoeveelheden granen, kaas, zelfs vlees konden op lange afstand worden getransporteerd van gebieden met overschotten naar gebieden met een tekort. De kosten van het transport waren verwaarloosbaar. Er was steenkool en later ruwe olie in overvloed. Fossiele brandstoffen wakkerden ook de industriële revolutie aan. De landbouwsector daarentegen kon er (nog) niet van profiteren. Stoommachines waren te log en te zwaar om in het veld te worden ingezet. Het duurde tot de helft van de twintigste eeuw vooraleer ook de landbouw van de minerale grondstoffen kon profiteren met de komst van de trekker, van meststoffen en van gewasbeschermingsmiddelen. In tegenstelling tot de industrie, waar de groei wel oneindig leek te zijn, moest de landbouw echter

.....
Een voedselsysteem is zo sterk als de zwakste schakel.

groeien binnen biologische limieten, rekening houdend met de seizoenen. De industrie kende de handicap van de seizoenen en de weersomstandigheden niet. De groei in de landbouw lag dan ook flink lager dan in de industrie. Dat had sociale en politieke gevolgen. In de industrie werden werkgevers en werknemers de norm, in de landbouw bleven de bedrijven zelfstandige familiebedrijven. Geldschietters waren niet geïnteresseerd om in landbouw te investeren want het bracht weinig of niets op. Dus bouwden overheden noodzakelijkerwijze met belastinggeld een landbouwpolitiek uit om de sector middelen te geven om te investeren en zich aan te passen. De overheid richtte landbouwonderzoeksinstituten en andere instellingen op om de sector te ondersteunen en te begeleiden. "Het werd landbouwbeleid genoemd, maar was niet bedoeld om de familiale bedrijven te ondersteunen wel om goedkoop voedsel op de markt te brengen. In feite was het een voedselbeleid. De

Gelet op de stijging van de wereldbevolking zal volgens de FAO de gebruikte voedselproductie tegen 2050 met 50% moeten toenemen. FAO verwacht een verschuiving in de vraag naar meer 1 dierlijke eiwitten en meer 2 groenten en fruit. Beide zijn intensieve teelten. Anderen zien meer toekomst in plantaardige eiwitten. Wellicht zal het toekomstige dieet sterk blijven verschillen tussen hoge- en lageloonlanden, tussen stad en platteland.

voedselzekerheid kon het beste worden bereikt met de productie van overschotten. Dan is de beschikbaarheid maximaal en zijn de prijzen minimaal," aldus Moser. En zo geschiedde. Overschotten worden bereikt door de combinatie van een handelsbeleid en een productiebeleid. Moser herhaalt dat voedselzekerheid in de geschiedenis van de mensheid nooit de norm is geweest. Dat werd het pas sinds de tweede helft van de negentiende eeuw in de westerse wereld. Het begrip is dus vrij nieuw en een gevolg van de stoommachine en de ermee gepaard

gaande globalisering en industrialisering. Het gaf aanleiding tot een doordacht voedselbeleid vanwege de overheid dat zich toespitste op productie, transport, handel en consumptie van voedsel. Later kwam daar ook de verwerking bij. Meteen is dit de basis van de voedselsystemen zoals we die vandaag kennen. De landbouwproductie is er slechts een element van. De globalisering terugdraaien is geen optie. Ook de andere elementen van het systeem zijn niet meer weg te denken en spelen een belangrijke rol bij het behouden van de voedselzekerheid.

Kwetsbaarheid van voedselsystemen

"Vandaag gaat voedselzekerheid allang niet meer enkel over de nodige calorieën", zeggen Erik Matthijs en Tessa Avermaete van de onderzoeksgroep Sfeer (KU Leuven). "Het gaat ook om de noodzakelijke eiwitten en macro- en micronutriënten." Ze verwijzen nogmaals naar de belangrijke naamsverandering die de FAO twintig jaar geleden doorvoerde van *food*

stander van duurzame intensifiëring van de wereldlandbouw. Er moet tegen 2050 immers 50% meer voedsel worden geproduceerd met een verschuiving in de wereldwijde vraag naar meer groenten en fruit, meer vlees en meer zuivelproducten. Niet iedereen is het met de FAO eens. Maar de organisatie is en blijft een belangrijk kennisplatform inzake landbouw en voedselproductie die de problematiek wereldwijd bekijkt en aanpakt.

lims eten geen varkensvlees. Britten eten geen paardenvlees. Onder gebruik valt ook het feit dat wie glutenintolerant is moet kunnen beschikken over glutenvrije voeding, vegetariërs over vegetarische voeding. Er moet bij de beoordeling van voedingssystemen ook rekening worden gehouden met institutionele wetgeving, met formele en informele spijswetten. De ene zijn wettelijk (voedselveiligheid) de andere cultureel bepaald. Met stabiliteit wordt de stabiliteit van beschikbaarheid, toegang en gebruik in de tijd bedoeld. Sfeer heeft een Europees onderzoeksproject lopen met andere instellingen van binnen en buiten Europa, 'Transmango' genaamd, een samentrekking van 'transitie' en 'voeding' in het Esperanto, om de huidige en toekomstige kwetsbare punten van Europese voedselsystemen op te sporen en de veerkracht van de systemen te herstellen of te versterken. Voedselsystemen behelzen zowel toelevering, productie, handel en verwerking, transport en consumptie. Bij kortere ketens vallen er enkele schakels tussenuit. Bij langere ketens komen er schakels bij. Een voedselsysteem is zo sterk als de zwakste schakel. Wat is de zwakste schakel en hoe kan die worden versterkt? Dat kan overzees transport zijn, denk aan het Britse voedselsysteem tijdens WO II. Dat kan de productie of de toeleveringssector zijn. Denk aan de toelevering van grondstoffen voor de veevoeding of meststoffen. Het kan een suikerfabriek zijn de wegvalt. Meteen is duidelijk dat het geheel als systeem moet worden beschouwd. Belangrijk is ook wie controle op het voedselsysteem uitoefent. Wie bepaalt of de suikerfabriek in ons land blijft? Gelet op de globalisering zijn we zelf of is onze overheid de controle op bepaalde voedselsystemen kwijtgeraakt. Vandaar ook het succes van korte ketens. Daarvan denken we de controle opnieuw herwonnen te hebben. Maar is dat wel zo? En zijn zij de oplossing voor meer voedselzekerheid? De onderzoeksgroep van de KU Leuven gaat na of sociale innovatie kan helpen om meer veerkrachtige voedselsystemen te ontwikkelen. Gelet op het belang van de consument wordt gekeken naar systemen waarbij ook burgers en consumenten rechtstreeks betrokken zijn. Nieuwe voedselsystemen zoals Boeren & Buren, voedselteams en CSA's (*community supported agriculture*) zouden moeten kunnen worden opgeschaald.

1 Een CSA-boerderij waar consumenten zich mee engageren in het voedselsysteem. De vraag wordt gesteld of dergelijke systemen kunnen worden opgeschaald om een antwoord te bieden op de vraag naar voedselzekerheid. 2 Een voedselhal in Barcelona waar verse producten hapklaar worden verkocht. Groenten en fruit worden gepresenteerd als snack. 3 In de toekomst zal minder voedsel worden verspild en verloren als bijdrage tot de voedselzekerheid.

security of voedselzekerheid naar *food and nutrition security* (FNS) of voedsel- en nutriëntenzekerheid. De FAO handelt er ook naar. Hans Dreyer merkte in zijn betoog op dat, gelet op de groeiende wereldbevolking maar ook het groeiende aantal mensen met voedseltekorten en overgewicht, er een grote vraag is naar bijkomende productie van (dierlijke) eiwitten enerzijds en naar groenten en fruit anderzijds. "In beide gevallen gaat het om intensieve teelten," aldus nog Dreyer. De FAO is, zoals bekend, voor-

De Wereldvoedselconferentie van 1996 herschreef de definitie van voedselzekerheid als de toestand waarin elke persoon op elk moment economisch, sociaal en fysiek toegang heeft tot voldoende, veilig en voedzaam voedsel om aan zijn dieetbehoefte en voedselvoorkeur te voldoen, en om actief en gezond te kunnen leven. En zoals eerder gemeld, bevat het begrip vier dimensies, met name beschikbaarheid van voedsel, toegang tot voedsel, gebruik van voedsel en stabiliteit. Onder gebruik valt ook cultureel gebruik. Mos-

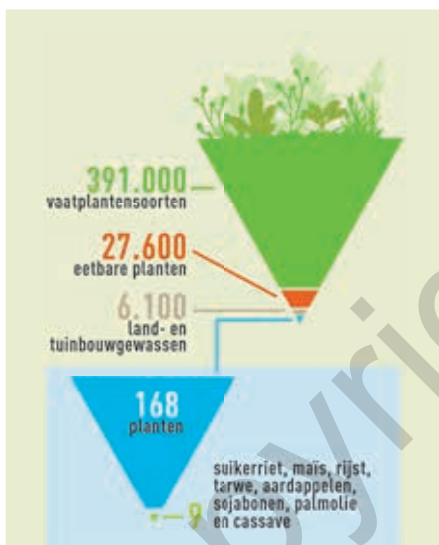
Sociale innovatie kan ook gewoon sensibilisering zijn waardoor mensen gezonder gaan eten, minder verspillen en ondervoeding of overgewicht vermijden. Sfeer waarschuwt dat te korte ketens ook ten koste van de veerkracht van het systeem kunnen gaan. Er is een optimum inzake samenwerking. De onderzoekers pleiten voor diversiteit. "Omarm diversiteit!" Voedselzekerheid kan slechts worden verzekerd met een mix van voedselsystemen, zowel korte(re) als lange(re) systemen, waardoor de kwetsbaarheid van het geheel wordt vermindert. Tot slot waarschuwen beiden nog voor een te enge interpretatie van het begrip 'lokale voeding'.

Honger in de stad

Het begrip 'lokale voeding' brengt ons in de steden. Meerdere steden in Vlaanderen werken lokale voedselstrategieën uit. Echter, Vlaanderen is een stad op zich. Tegen 2050 zal 67% van de wereldbevolking in steden wonen. Dat zullen mega-

1 Transport op de Rijn met op de achtergrond het kantoor van DHL in Bonn. Transport op korte en lange afstand is ook voor voedingsproducten niet meer weg te denken. Er zullen altijd voedingssystemen zijn die daar gebruik van zullen maken. 'Local' en 'global' zullen met of naast elkaar leven als 'glocal'. 2 Water wordt een schaars goed. De klimaatverandering heeft in vele delen van de wereld nu al gevolgen voor de beschikbaarheid van water voor landbouw. Water is oorzaak van zware conflicten en migratie.

Figuur 2 Voor voedselzekerheid is diversiteit nodig inzake voedselsystemen en landbouwmodellen maar ook inzake dierrassen, teelten of gewassen. Van de 391.000 beschreven vaatplantensoorten zijn er 27.600 consumeerbaar door de mens. Daarvan worden er slechts 6.100 in de landbouw en tuinbouw benut. 168 soorten kennen een aanzienlijke productie. Slechts negen soorten worden massaal geteeld en liggen wereldwijd aan de basis van ons dieet. Dat zijn suikerriet, maïs, rijst, tarwe, aardappelen, sojabonen, palmolie en cassave of maniok. - Bron: FAO

steden zijn met meer dan tien miljoen inwoners, het inwonersaantal van België. De uitbouw van deze steden neemt ook grond in beslag. Samen met de bevolking verschuift de honger naar de stad. Ook Europa telt reeds enkele grote steden. In Londen is men rond voedselzekerheid aan tafel gaan zitten als gevolg van de bomaanslagen in 2005. Winkels konden enkele dagen niet worden beleverd met voedingsproducten er was eten te kort. In de VS maakt men zich al langer zorgen dat gedeelten van grote steden *food deserts* of voedselwoestijnen geworden zijn waar inwoners (te) ver moeten lopen om een winkel met verse groenten en fruit te vinden. In deze buurten is wel goedkoop fastfood of kebab te krijgen maar gezonde voeding niet. Het zijn haarden geworden van obesitas. Voeg daar nog aan toe dat kinderen uit bepaalde wijken amper eenmaal per week een volwaardige maaltijd eten. Deze feiten zetten lokale overheden aan om zelf acties te ondernemen. Of die zullen volstaan? Voedselzekerheid in megasteden is een probleem op zich. Stadslandbouw kan de oplossing brengen, maar daar is grond of zijn daken en leegstaande panden voor nodig. Boeren-

markten brengen verse producten tot bij de stedelingen. In Washington baten coöperaties van boeren naast boerenmarkten ook zelf enkele restaurants uit. In Manille worden agroparken gepland. Nieuw zijn de voedselhallen die in grotere steden, ook in Vlaanderen, uit de grond schieten maar de producten moeten in geschikte verpakking worden verkocht en betaalbaar blijven voor de armere stedelingen voor we ze in feite zijn bedoeld. Ze mogen niet enkel toeristische trekpleisters zijn. Megasteden in lageloonlanden worden de grote uitdaging voor de voedselzekerheid. De toeloop naar steden heeft voor gevolg dat op het platteland een verouderde bevolking overblijft die moet instaan voor het merendeel van de voedselproductie. Want er zal voedsel nodig zijn in steden. Stadslandbouw, volkstuintjes en verticale boerderijen zonder grond maar met ledverlichting zullen niet volstaan voor de stedeling. "Er is honger in de stad," zingt Jan Leyers. "Er wordt gebedeld op straat voor liefde en brood. Want er is honger in de stad." ■

HOE EEN RIJK LAND ZICH ZORGEN MAAKT OVER VOEDSELZEKERHEID

We hebben de puzzel gelegd. Voedselzekerheid gaat over kwetsbaarheid en veerkracht van voedselsystemen. Het begint bij de landbouw, maar beperkt zich niet tot landbouw- en voedselproductie. Zwitserland maakt zich zorgen om zijn voedselzekerheid omdat het zijn landbouw ziet wegwijnen. Wanneer het rijkste land ter wereld bezorgd is, moeten wij dat dan ook niet zijn? – Jacques Van Outryve

J e kan Zwitserland geenszins met Vlaanderen vergelijken, wel met regio's in andere lidstaten van de Europese Unie. Zwitserland ligt als een blinde vlek middenin de Europese Unie. Het lijkt op het dorp van Asterix middenin Romeins gebied. Het behoort niet tot de EU, noch tot de Europese Economische Ruimte (EER), ook niet tot de eurozone maar wel tot de Europese Vrijhandels-associatie (EVA) en de Schengenzone. De Europese Unie is zijn belangrijkste handels- en sparringpartner. Het land is rijk. Het heeft geen grondstoffen maar is sterk in geldzaken, horloges, chocolade en toerisme. De staatsstructuur is nog ingewikkelder dan de onze. De Zwitsers staan op hun vrijheid en hun neutraliteit, net als Asterix. Op initiatief van de overheid of van de burgers zelf worden de Zwitsers meermaals per jaar naar de stembus geroepen voor een bindend referendum of volksraadpleging. Zwitserland telt 8,2 miljoen inwoners. De bevolking neemt gestaag toe met 1% per jaar, voornamelijk door immigratie. Nieuwkomers moeten worden gehuisvest, tewerkgesteld en gevoed. Nu komt het: de zelfvoorzieningsgraad voor voedsel bedraagt 50% tot 60%. Dat wil zeggen dat ongeveer een op de twee Zwitsers met ingevoerd voedsel, dus door het buitenland, wordt gevoed. Zwitsers maken een onderscheid tussen de bruto-zelfvoorzieningsgraad (59%) en de netto-zelfvoorzieningsgraad (50%) om de zaken nog scherper te stellen. Bij de netto-zelfvoorzieningsgraad – die lager ligt – wordt ook rekening gehouden met veevoedergrondstoffen en andere toeleveringsproducten voor de landbouw die uit het buitenland worden ingevoerd en dus de positie van de eigen voedselproductie nog verzwakken. De cijfers van

de zelfvoorzieningsgraden zijn van het jaar 2015. Beide waren trouwens vier punten gedaald tegenover 2014. Zwitserland heeft jaar na jaar een groter voedseltekort en moet steeds meer voedsel invoeren, voornamelijk vanuit de Europese Unie. Is dat een probleem? Niet voor de EU! De Europese Unie is een trouwe handelspartner en tegelijk de grootste

.....
**Zwitserland heeft voedsel
te kort maar melk te veel.**
.....

afnemer van Zwitserse kaas. Want Zwitserland heeft voedsel te kort maar melk te veel. De overtollige melk wordt hoofdzakelijk als premiumkaas, dat zijn dure kazen met een hoge toegevoegde waarde, uitgevoerd naar markten met koopkracht zoals de EU, de VS, Noorwegen en Japan. Ook Rusland was voor de boycot een belangrijke klant. Bekende Zwitserse kazen zijn naast Gruyère en Emmentaler, Alp- en Bergkäse, Appenzeller, Tomme Vaudoise, Raclette, Vacherin, Tête De Moine, meestal kazen met beschermde oorsprongsbenaming (AOP). Groenten, fruit, eieren en vlees worden in belang-

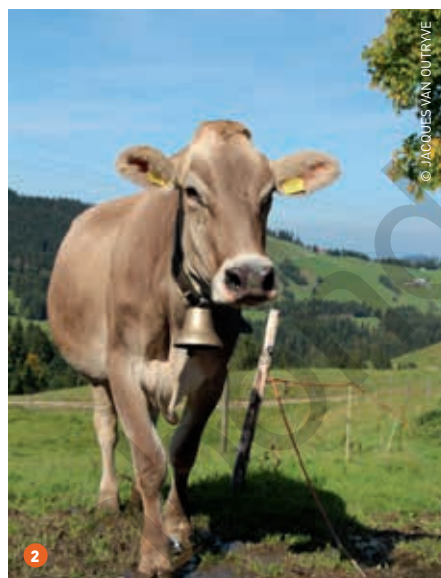

De Alpbafart is een toeristische publiekstrekker geworden en zorgt voor leven in de brouwerij maar je kan er niet van leven.

rijke mate ingevoerd. Kunnen de Zwitserse boeren die dan zelf niet produceren en wat minder melk? Dat is een goede vraag, ware het niet dat van de 1,05 miljoen ha Zwitserse landbouwgrond slechts 14% akkerland is. De overige hectares, meerjarige teelten zoals fruit uitgezonderd, zijn grasland en alpenweiden. Die spit je zomaar niet om. Ze moeten afgegraasd of afgemaaid worden, zo niet zullen ze verstruiken. Daar zijn veel koeien, schapen, geiten en grasmaaiers voor nodig. En die geven, melk en vlees. Van het gras dat gemaaid wordt, wordt ook melk en vlees geproduceerd.

Schaarse grond en hoge eisen

Grond in Zwitserland is schaars. Er is slechts 5 are landbouwgrond beschikbaar per inwoner. De jongste 25 jaar verloor de Zwitserse landbouw 90.000 ha landbouwgrond, voornamelijk aan huisvesting en bebossing. Veel van de bebossing gebeurt spontaan. Alpenweiden die in de zomer niet langer worden begraasd of gemaaid, worden in enkele jaren tijd door het nabijgelegen bos spontaan ingepalmd. Elk jaar komen 'alps', dat zijn zomerboerderijen in de Alpen, vrij. Kunnen de weiden niet worden verhuurd aan nabijgelegen boerderijen, dan zijn ze verloren. Geen alpenweiden in de zomer, dan ook geen skiweiden of skipistes in de winter. "Je vindt niet zomaar jonge boeren die elk jaar van mei tot september met hun koeien, uitrusting inclusief een melkstal, gezin en hele hebben en houden de bergen in willen trekken. Van het gras van de alpenweiden alpenmelk en vervolgens exclusieve alpenkaas maken, is de enige manier om enigszins financieel rond te komen. Het is wel leuk wanneer de met bloemen versierde koeien onder hun eigen klokkengeluid in het najaar van de alpenweide terugkomen naar hun winterstallen. "De *Alpabfert* is een toeristische publiekstrekker geworden en zorgt voor leven in de brouwerij maar je kan er niet van leven", zegt Reto Theiler wanneer hij in september na een voettocht van 11 km goed en wel met zijn koeien in Shüpfheim is teruggekeerd. Shüpfheim ligt in de Unesco Biosphäre Entlebuch, een door de Unesco erkend en beschermd landschap. Het is onnodig te zeggen dat er aan de boeren en de landbouw in dat gebied bijkomende eisen zijn gesteld waardoor de kosten van het bergboeren nog meer oplopen. "Ingevoerde produc-

1 Kaasproductie met zicht op de weide waar de koeien grazen. Het is zoeken naar meerwaarde die meer opbrengt. Want niet aan elke meerwaarde is meer te verdienen. 2 Op de alpenweide wordt de melk ter plaatse verwerkt tot alpenkaas die gedeeltelijk in de zomerboerderij zal rijpen en gedeeltelijk in rijpingskamers in het dal. 3 Op Emscha, de boerderij van de familie Hofstetter in Entlebuch, worden Lacaune-schapen (430 liter/jaar) gehouden voor de melkproductie. Alle melk wordt verwerkt, ook alle energie die op het bedrijf nodig is wordt zelf gewonnen. 4 De biologische schapenmelk wordt verwerkt tot verse zuivelproducten onder het streeklabel 'Echt Entlebuch' Unesco Biosphäre. Ook de grote retailers zijn klant.

ten moeten niet aan al de eisen voldoen", zegt Theiler. Hij kent nog redenen waarom het voor Zwitserse boeren moeilijk wordt om naar de gunsten van de eigen consumenten te dingen.

Hoge kosten en hoge bescherming

Zwitserland telt 52.300 landbouwbedrijven waarvan 23.230 bedrijven in het dal gelegen zijn. De overige liggen voor de ene helft in heuvelgebieden en voor de andere helft in berggebieden. Wij zouden die heuvels in Zwitserland ook al bergen noemen. De kosten in de Zwitserse landbouw zijn de hoogste ter wereld. Dat heeft te maken met de omgeving, de bedrijfsstructuur, gemiddeld slechts

20 ha per bedrijf, de hoge Zwitserse loonkosten en de hoge milieu- en maatschappelijke eisen. De Zwitserse landbouw is ook de meest beschermde, afgeschermd en gesubsidieerde landbouw ter wereld. Want hij is nodig! Ingevoerde producten drukken de prijzen op de binnenlandse markt. Zwitserland heeft tolmuren aan de grenzen en heffingen, invoerkalenders of invoercontingenten voor verse producten. Maar het land kan zich niet helemaal afschermen want er is voedsel te kort. Er moet wel voedsel worden ingevoerd. Voor verwerkte voedingsproducten gelden doorgaans open grenzen. Ook de kaashandel is sinds 2007 volledig geliberaliseerd. Je ziet in de

Zwitserse winkels dan ook massaal kazen liggen uit Italië, Frankrijk en Duitsland. De prijzen zijn gevoelig lager dan die van de eigen productie.

“Consumenten verkiezen de Italiaanse Parmezaanse kaas boven de Zwitserse Sbrinz. Ze hebben nochtans een gelijkwaardige smaak en toepassing”, zegt Ivo Fürer van de Spezialitäten Käserei Klusen in Schüpfheim. Hij ziet als belangrijke producent van Sbrinz de massale invoer van Parmezaanse kazen met lede ogen aan. “Het gebeurt op vraag van de klant”, zeggen retailers en daarmee is alles gezegd. De Zwitserse landbouw kan niet concurreren op eigen bodem, laat staan in het buitenland. De rijke Zwitser heeft niet enkel gemerkt dat ingevoerde producten goedkoper zijn, ook dat de voeding in het buitenland, vlak over de grens, goedkoper is dan in eigen land. De prijsverschillen voor basisproducten zoals aardappelen, uien, vlees en brood zijn groot. Aardappelen zijn in Duitsland de helft goedkoper, uien kosten maar een derde, vlees ook de helft. Ongeveer 14% van de gezins aankopen gebeurt dan ook over de grens in Duitsland en Frankrijk. Tegelijk worden ook niet-voedingswaren gekocht, want Zwitserland is voor alles een duur land.

“Boeren mogen niet klagen”, wordt gezegd. “Zij blijven hoe dan ook subsidies ontvangen.” De federale overheid spen-

deert jaarlijks 3,7 miljard CHF aan het landbouw- en voedselbeleid. Dat is 3,2 miljard euro. Ook lokale overheden doen een bijkomende duit in het zakje voor bijkomende voorwaarden inzake milieu. Het is precies omdat deze overheidssteun in het publieke debat ter discussie staat dat stappen werden gezet om voedselzekerheid in de Zwitserse grondwet te verankeren in de hoop de overheidssteun veilig te stellen. Twee jaar lang is rond dit burgerinitiatief gedebatteerd. Vragen zoals moeten we wel een eigen voedselproductie hebben? Kunnen we niet zoals de stadstaat Singapore voor 100% ons voedsel invoeren? We kunnen het halen waar we willen want we hebben toch geld genoeg. Het zal ons bovendien overheidsgeld en administratieve rompslomp besparen.

Voedselzekerheid verankerd

Uiteindelijk waren de vragen die op 23 september aan de Zwitsers in een volksraadpleging werden gesteld ruimer dan aanvankelijk ingediend. Omdat voedselzekerheid ook meer is dan bescherming en stimulering van de eigen landbouwproductie. Zwitserland wilde zijn invoer van voedsel niet tegen het hoofd stoten want het land heeft ook multinationals als Nestlé in huis die producten willen blijven uitvoeren. Overigens, wat is daar mis mee? Het maakt nu

eenmaal deel uit van het Zwitsers voedselsysteem. En moet ook de gebruiker of consument niet voor zijn verantwoordelijkheid worden gesteld? Met andere woorden, niet de toekomst van de landbouw maar de toekomst van het hele voedselsysteem werd ter bevraging voorgelegd. Uiteindelijk stemde 78% van de Zwitsers met een voorstel van nieuw grondwetsartikel over voedselzekerheid (104 art) in dat zegt: “Om het aanbod van voedsel voor de (Zwitserse) bevolking te garanderen zal de Federatie de nodige voorwaarde creëren:

- om de basis voor landbouwproductie te beschermen, in het bijzonder de landbouwgrond;
- om voedsel te produceren dat aangepast is aan de lokale omstandigheden en efficiënt gebruik maakt van de natuurlijke hulpbronnen;
- voor een landbouw- en voedingssector die beantwoordt aan de eisen van de markt;
- voor grensoverschrijdende handelsrelaties die bijdragen tot duurzame ontwikkeling van de landbouw- en voedingssector;
- voor voedselgebruik op een manier die natuurlijke hulpbronnen beschermd.”

De landbouwsector is tevreden omdat hij verder zal worden ondersteund en landbouwgrond in bescherming wordt genomen. De milieuorganisaties lezen trouwens in die eerste paragraaf dat ook maatregelen zullen genomen worden om de kwaliteit van de grond te verbeteren. De tweede paragraaf verwijst naar voorkeur voor lokale en duurzame productie. De derde paragraaf stelt dat de sector toch concurrentieel en competitief moet zijn. Anderen zien er een verwijzing naar bijkomende maatschappelijke eisen in. De vierde paragraaf verwijst naar het feit dat invoer noodzakelijk blijft, echter van voedsel dat aan dezelfde normen als de Zwitserse producten voldoet. Niet iedereen gaat echter zover mee in de lezing van deze paragraaf. De laatste paragraaf ten slotte verwijst naar de verantwoordelijkheid van de consument en de voedselverspilling, anderen zullen er dan weer een pleidooi voor het bannen van vlees in zien, of althans van vlees dat niet van gras afkomstig is. Voor de enen is het voor elk wat wils geworden, voor de anderen een handvat om de komende onderhandelingen over een nieuw federaal landbouwbeleid met de overheid aan te knopen. ■

1 Met de Sbrinz AOP, een extra pittige extra harde kaas, wil Zwitserland een dam opwerpen tegen de Parmezaanse kazen, maar zelfs op de binnenlandse markt dreigt de Sbrinz het pleit te verliezen. Dan maar in het buitenland proberen. 2 De Sbrinze rijpt minstens 18 maanden, sommige 24 maanden, en wordt gemaakt van melk van koeien die silagevrij voeder hebben gekregen.

SPREIDSTAND TUSSEN LOKALE EN GLOBALE VOEDING

Gaat de Europese Unie in de discussie over voedselzekerheid op termijn het rijke Zwitserland achterna? Inmiddels doet de Zwitserse landbouw pogingen om zich staande te houden, zowel op de binnenlandse als op de buitenlandse markten. Want niettegenstaande Zwitserland een invoerland is voor voeding zijn ook de belangen van de export groot. – Jacques van Oustryve

Zwitserland moet globalisering en lokalisering van zijn voedingsmarkten verenigen. Terwijl de Zwitserse boeren er alles aan doen opdat de Zwitserse consumenten zouden kiezen voor lokale voeding, gaan anderen met Zwitserse kazen gemaakt van Zwitserse melk in de wereld op stap om consumenten ervan te overtuigen niet lokaal maar Zwitsers te kopen. Het fenomeen is niet nieuw. De problematiek kan worden omzeild door ook in dat buitenland te gaan produceren. Dan is men zowel op de binnenlandse markt als op de buitenlandse markt lokaal bezig. Doorgaans zal men zich dan verplicht voelen of zal men verplicht worden om ook in dat buitenland een beroep te doen op lokale grondstoffen.

Ook in Zwitserland zijn maatregelen genomen om het gebruik van lokale productie te verhogen door het labelen van een oorsprongsbenaming. Informatie aan de consument is hierbij cruciaal. In 2017 werd de zogenaamde 'Swissness-maatregel' van kracht. De maatregel bepaalt dat grondstoffen van voedingsproducten die het Zwitserse kruis of de vermelding 'Schweiz' op de verpakking dragen voor 80% effectief Zwitserse grondstoffen moeten bevatten. Voor zuivelproducten moet het 100% zijn. De landbouwsector hoopt dat op deze manier de vraag naar Zwitserse landbouwgrondstoffen zal toenemen. De maatregel heeft echter ook een schaduwzijde. Producenten van

voedingsproducten die de 80% of 100% niet halen, en dus toch geen aanspraak kunnen maken op het Zwitserse label, zouden wel eens kunnen besluiten om helemaal geen Zwitserse grondstoffen meer te gebruiken waardoor zij de prijs kunnen drukken. Want Zwitserse landbouwgrondstoffen zijn duur omdat de kosten van de landbouw altijd de hoogste zullen zijn. De vraag luidt hoeveel een Zwitserse vermelding waard is en of de meerwaarde de meerkosten zal dekken. We voelen aan dat dit niet steeds zo zal zijn. Meerdere landen, ook in de Europese Unie, experimenteren met dergelijke maatregelen tot grote ergernis van de Europese Commissie die vreest dat dergelijke officiële of commerciële ver-

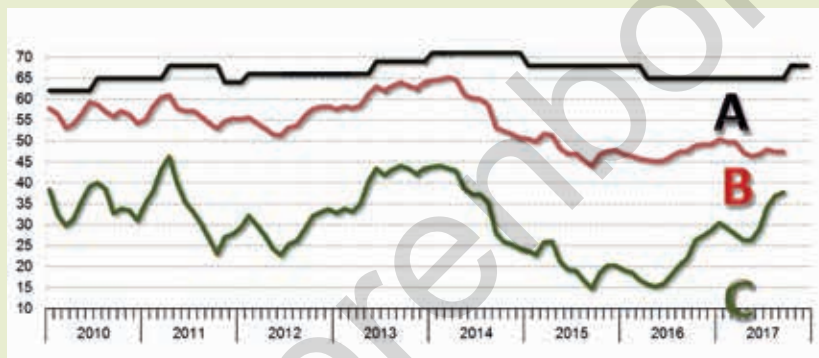
plichtingen van oorsprongsbenamingen de Europese eenheidsmarkt ondermijnen. Dat wordt 'gastronomisme' genoemd. Zwitserland hoeft zich van die Europese eenheidsmarkt niets aan te trekken. Het maakt er geen deel van uit. Een ander voorbeeld is 'Suisse garantie'. Het label verzekert de consument dat het gehele product in Zwitserland is geproduceerd en verwerkt wordt volgens een streng lastenboek. Zo moet het om biologische producten gaan en om melk en vlees van dieren die ggo-vrij zijn gevoerd. Biologische landbouw heeft in Zwitserland overigens een zeer belangrijk marktaandeel van meer dan 10%. De oorsprong ligt bij de landbouw die op zoek ging naar meerwaarde en bij een Zwitserse consument die er ook de centen voor had om die meerwaarde te betalen. Het zijn de grote retailers of grootwarenhuisketens die in belangrijke mate de stuwende krachten zijn geweest, want zij maken de prijs. Zwitserland heeft het geluk dat de van huis uit Zwitserse retailers COOP en Migros 70% tot 80% van de markt bestrijken. Recent stak het Duitse Aldi de Zwitserse grens over om zich in het land te vestigen, wat druk op de prijzen kan betekenen. COOP en Migros doen een opkuis in het aantal labels dat in de rekken ligt. Ze geven uiteraard de voorkeur aan eigen labels. Migros heeft het aantal labels in de voedingsafdeling afgeslankt tot zeven. Zij zitten samen met vijf non-foodlabels onder het concept 'Cumulus Green. Bewusst Einkaufen'. 21% van de omzet van de winkelketen vindt onder dit concept plaats. Dat moet tegen 2020 minstens 25% worden. Het bewijst dat het de retailers sterk onder controle heeft. Migros heeft internationale vertakkingen en brede interesses, ook in de financiële wereld en de media. Het bedrijf is met 102.850 werknemers de grootste private werkgever van het land. Het heeft een strak stappenplan uitgewerkt omtrent duurzaamheid waarbij alle voedingsproducten van waar ook ter wereld op termijn volgens dezelfde normen en waarden zullen moeten zijn geproduceerd als de Zwitserse producten. Dat is in de geest van de handelsparagraaf van de volksraadpleging over voedselzekerheid en ook de duidelijke vraag van de Zwitserse landbouwers die op deze manier oneerlijke concurrentie uit de rekken willen. Op de vraag of dit de ingevoerde producten dan ook duurder zal maken, volgde geen antwoord. Maar

dat is uiteraard de hoop en verwachting. Migros voelt de hete adem van nieuwkomer Aldi in de nek en zal angstvallig zijn prijspeil bewaken.

De kaasproducent

Dat brengt ons tot slot bij de grote zuivelproducent Emmi en de zuivelsector. De zuivelsector is de belangrijkste landbouw-

sering van de handel met de EU en bepaalde andere landen doorgevoerd, wat willen zeggen dat kaas vrij kan worden in- en uitgevoerd. De melkveehouders worden voor deze liberalisering gecompenseerd door een bijkomende kaaspremie op elke liter melk die naar kaasverwerking gaat. Voor andere zuivelproducten, vooral verse producten, blijft

Figuur 1 De zuivelmarkt is gesegmenteerd met verschillende melkprijzen die bestemd zijn voor verschillende zuivelproducten - Bron: Branchenorganisation Milch - www.ip-lait.ch.

In deze figuur vind je de prijzevolutie van A, B en C-melk in Zwitserse cent/kg melk (1 CFH = 0,85 euro). Om het kwartaal wordt de richtprijs voor de A-melk officieel vastgelegd door de Branchenorganisation Milch. De melk is bestemd voor verse producten met een hoge toegevoegde waarde. B-melk is bestemd voor producten met minder hoge toegevoegde waarde. C-melk is voor productie van de boter en mageremelkpoeder bestemd voor export.

sector, goed voor 20% van de totale landbouwwaarde. De melkproductie bedraagt 4 miljoen ton. Van de 21.000 melkveebedrijven zijn er 11.200 gelegen in de valleien en 9.900 in de berggebieden. De gemiddelde levering van een valleibedrijf bedraagt 200.200 kg per jaar. Dat is een stijging met 63% in tien jaar. Een gemiddeld melkveebedrijf in de bergen levert 108.200 kg melk, of een stijging met 45% op tien jaar. Zwitserland heeft zes jaar eerder dan de EU het melkquotasysteem verlaten. De marktondersteuning was al afgebouwd en vervangen door rechtstreekse inkomenssteun. Deze bedraagt gemiddeld 60.000 CHF per bedrijf of 51.000 euro (1 CHF = 0,85 euro). De wijze waarop de zachte landing van de melkquotaregeling werd doorgevoerd, had een voorbeeld voor de EU kunnen zijn. Echter ook in Zwitserland kwam de zachte landing hard aan. De zuivelmarkt in Zwitserland is half geliberaliseerd. Enkel voor kaas is een volledige liberali-

de markt in meer of mindere mate afgeschermd. Emmi stelt 6000 personen tewerk, de helft in Zwitserland, de helft buiten Zwitserland. Emmi heeft onder meer productie- en/of distributiebedrijven in Duitsland, Spanje, Italië en in de VS en Chili. In 2016 werd in eigen land 1,7 miljard kg melk verwerkt tot een breed gamma van zuivelproducten. Dat is goed voor bijna de helft van alle melkleveringen in Zwitserland. We vinden Emmi-producten ook in ons land in de winkelrekken. Denk aan de koudekoffie- en chocoladedranken. Zwitserland moet jaarlijks minstens 850 miljoen kg melk onder de een of andere vorm exporteren. Er wordt immers voor 450 miljoen kg melk aan zuivelproducten ingevoerd op een markt die wel voedsel te kort heeft, maar melk en zuivelproducten te veel heeft. De invoer van kaas waarvoor de markt is geliberaliseerd stijgt nog elk jaar. De

strategie van een grote zuivelgroep als Emmi is dan ook dubbel. Enerzijds moet worden ingezet op de inlandse markt waar de concurrentie steeds zwaarder wordt, anderzijds moeten grote hoeveelheden melk worden uitgevoerd en Zwitserland is niet de enige en zeker niet de goedkoopste die met premiumkazen op de wereldmarkt leurt. Zwitserland kan

bovendien niet profiteren van handelsakkoorden die de EU met Canada of Japan afsluit, want het maakt geen deel uit van de EU. Twee derde van de aangevoerde melk wordt verwerkt tot premiumkazen waarvan Gruyère de belangrijkste is. De extra harde kaas Sbrinz is de kaas waarmee het begin vorige eeuw allemaal begonnen is. Het Emmi-verhaal is een

klassiek verhaal en terug te voeren tot herhaaldelijke fusies van kleine en nadien grotere coöperatieve melkerijen. "Toen het zuivelbeleid in 2000 werd gewijzigd van marktondersteuning naar rechtstreekse inkomenssteun werd intern onder de leden het debat opgestart om naast het geld van de leden ook kapitaal op te halen op de beurs", vertelt Daniel Weilenmann van Emmi. "We moesten immers op zoek gaan naar vers geld om de risico's van de drastische beleidswijziging op te vangen. De beslissing werd uiteindelijk in 2004 genomen om naar de beurs te gaan."

De leden-melkveehouders rekenen zelf uit hoeveel melk ze kunnen en willen leveren. Er worden geen leveringscontracten afgesloten met de zuivelfabriek. Alles wordt geregeld via de enige Branchenorganisatie Milch waar producenten en verwerkers samen aan de tafel zitten. De zuivelmarkt is immers gesegmenteerd met een A-, een B- en een C-segment met een verschillende prijs (zie figuur 1). De A-melkprijs wordt om het kwartaal door de Branchenorganisatie Milch vastgesteld. Deze melk is bestemd voor verse zuivelproducten met een hoge toegevoegde waarde voor de binnenlandse markt zoals consumptieroom en -melk, boter voor de detailhandel en voor binnenlandse verwerking, yoghurt voor de binnenlandse markt. Kwark voor de export vallen onder het B-segment met een B-melkprijs samen met zuivelproducten met zogenaamde minder toegevoegde waarde. De overschotmelk wordt ten slotte verwerkt tot boter en mageremelkpoeder voor de export (C-segment) en krijgen een C-melkprijs op basis van de wereldmarktprijzen. Alle zuivelproducten zijn opgelijst en onder een of ander segment ondergebracht. Melk bestemd voor kaas krijgt zoals eerder gemeld een bijkomende kaaspremie (0,17 cent/kg melk). De Zwitserse melkveehouders voelen zich comfortabel met deze zware administratief opgedeelde zuivelmarkt. Het is de enige manier om te overleven in een half geliberaliseerde zuivelwereld. Zwitserland is zich bewust dat zijn zuivelbeleid in het kader van de WTO onder druk staat en dat de ondersteuning, zoals de kaassubsidie, zullen moeten worden afgebouwd maar zolang de WTO niet bijt, is er (nog) niets aan de hand en komt het specifieke voedselsysteem niet in het gedrang. ■

In Kaltbach worden de kazen van Emmi in grotten gerijpt. Dit proces noemt 'grotaffinage'. In deze zandsteengrotten heerst een constante temperatuur en luchtvochtigheid. Ook de aanwezigheid van mineralen heeft invloed op het rijpen, op de kleur, de textuur en de smaak. Alleen de beste kaaswielen komen ervoor in aanmerking. In deze grot liggen meer dan 100.000 kazen te rijpen. De zwaarste wielen wegen 100 kg. Zij worden dagelijks omgedraaid. Dat gebeurt automatisch. In de grotten rijpen de Emmental AOP en de Gruyère AOP naast andere kazen, ook geitenkazen gemaakt van Nederlandse geitenmelk. De zogenaamde 'cave-aged Kaltbach cheeses' kaaptten in het najaar op de World Cheese Awards in Londen opnieuw enkele gouden en een zilveren medaille weg.